

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/polskie-sily-zbrojne-po/125621,Major-Anatol-Pieregorodzki.html>

Major Anatol Pieregrodzki jako zwycięzca jednej z konkurencji podczas zawodów jeździeckich w kanadyjskim mieście Regina, 28 III 1951 r. (fot. „The Leader-Post”)

BIOGRAM / BIOGRAFIA

Major Anatol Pieregrodzki

OKRES HISTORYCZNY

(1922-1939) II Rzeczpospolita (1939-1945) II wojna światowa (1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej (1948-1956) Stalinizm w Polsce

Autor: STEFAN BIAŁEK 09.06.2026

W okresie międzywojennym odnosił sukcesy w jeździectwie jako zawodnik, zaś w latach pięćdziesiątych XX w. – jako wybitny trener. W tej drugiej roli niestety nie było mu dane pracować w wolnej Polsce, o którą walczył pod rozkazami gen. Stanisława Maczka.

Anatol Pieregrodzki deklарował, że urodził się 20 listopada 1906 r. w Warszawie. Jednak przechowywana w jednym z rosyjskich archiwów metryka, niedostępna obecnie z przyczyn obiektywnych, ma jakoby zaświadczać, iż przyszedł na świat 2 listopada 1904 r. (20 października wg kalendarza juliańskiego), w Sankt Petersburgu, jako syn sztabkapitana Pawła Pieregrodzkiego, oficera-wychowawcy Pierwszego Korpusu Kadetów i Marii Lilianny z Masłowskich. Dziadkowie Anatola, Polak i Rosjanin, byli pułkownikami armii carskiej, awansowanymi z chwilą przejścia w stan spoczynku do stopnia generała-majora. Oprócz korzeni słowiańskich miał też skandynawskie – jego babka po mieczu była Szwedką.

Przypuszczalnie pierwszych kilka lat swego życia Anatol spędził w Sankt Petersburgu, gdzie służył jego ojciec. Następnie rodzina miała zamieszkać w Warszawie. W życiorysie napisanym kilkadziesiąt lat później Pieregrodzki stwierdził, że kiedy rozpoczęła się I wojna światowa, rodzice wywieźli go stamtąd w głąb Rosji. Ojciec chłopca zmarł nagle 21 (8) lipca 1915 r., dosłużywszy się stopnia podpułkownika; został pochowany na Cmentarzu Smoleńskim w Sankt Petersburgu. Pod koniec roku 1918 Anatol przybył z matką do odradzającej się Polski.

Opracował instrukcję regulacji ruchu, zorganizował swój oddział i wyszkolił jego żołnierzy. W 1938 r. pluton uczestniczył w zajęciu Zaolzia.

22 maja 1920 r. Maria Lilianna z Masłowskich poślubiła rtm. Feliksa Marię de Rosset, oficera 10. Pułku Ułanów Litewskich. Było to jej trzecie małżeństwo, bowiem wychodząc za mąż występowała jako hrabina von Toll. Jej syn kontynuował w Polsce naukę. W 1923 r. zdał maturę w Bydgoszczy, po czym ukończył roczny kurs biuralisty w tamtejszej Miejskiej Szkole Handlowej. Następnie przez kilka miesięcy miał studiować dziennikarstwo w Warszawie.

Reprezentacja 10 Pułku Ułanów Litewskich po zdobyciu 3 miejsca w Konnych Mistrzostwach Wojska Polskiego w Wilnie wraz z dowódcą Brygady Kawalerii „Białystok” płk dypl. Ludwikiem Kmicic-Skrzyńskim i dowódcą pułku ppłk dypl. Witosławem Porczyńskim. Podporucznik Pieregorodzki stoi trzeci od prawej, 1931 r. (fot. Archiwum Państwowe w Białymstoku)

Konne Mistrzostwa Wojska Polskiego w Rakowicach pod Krakowem. Porucznik Pieregorodzki stoi pierwszy od prawej, lipiec 1932 r. (fot. NAC)

W 10. Pułku Ułanów Litewskich

W październiku 1925 r. Pieregorodzki wstąpił ochotniczo do służby wojskowej, którą odbywał w 10. Pułku

Ułanów Litewskich w Białymstoku. W kwietniu 1927 r. ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu, a ponad dwa lata później tamtejszą Szkołę Podchorążych Kawalerii. Podczas uroczystej promocji gen. Gustaw Orlicz-Dreszer wręczył mu, jako prymasowi, imienną szablę honorową – prezent od prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego.

Nowo mianowanemu podporucznikowi powierzono w macierzystym pułku dowództwo jednego z plutonów. W latach 1931–1934, zapewne z uwagi na swą jeździecką pasję, Pieregrodzki łączył tę funkcję z pełnieniem obowiązków referenta wychowania fizycznego oddziału. W tej roli wykazał się dużym zaangażowaniem, inicjatywą i samodzielnością. Uczestniczył w dwóch szkoleniach oficerskich dla „instruktorów ćwiczeń cielesnych” zorganizowanych przez Centralny Instytut Wychowania Fizycznego w Warszawie.

Z 10. Brygadą Kawalerii przeszedł Pieregrodzki cały zaszczytny szlak bojowy w czasie kampanii 1939 r.

Poza jeździectwem do interesujących go dyscyplin należały także: piłka nożna, tenis, lekkoatletyka, strzelectwo, szermierka i sporty motorowe. Z powodzeniem uczestniczył w licznych zawodach, nie tylko hippicznych. Bodaj największym jego sukcesem sportowym było zajęcie zespołowo (z reprezentacją 10. Pułku Ułanów Litewskich) trzeciego miejsca w Konnych Mistrzostwach Wojska Polskiego w Wilnie, w 1931 r.

Z dniem 1 stycznia 1932 r. Pieregrodzki awansował do stopnia porucznika. Na przełomie 1935 i 1936 r. odbył pięciomiesięczny kurs w Centrum Wyszkożenia Łączności w Zegrzu, po czym objął dowództwo plutonu łączności w białostockim pułku.

W 10. Brygadzie Kawalerii

Wiosną 1938 r. por. Pieregrodzki uzyskał zgodę na przeniesienie z kawalerii do broni pancernych. 1 czerwca został dowódcą nowo sformowanego plutonu regulacji ruchu w jednostce pancerno-motorowej, jaką od 1937 r. była 10. Brygada Kawalerii, dowodzona wówczas przez płk. dypl. Antoniego Trzaskę-Durskiego. Szybko odnalazł się na tym stanowisku – opracował instrukcję regulacji ruchu, zorganizował swój oddział i wyszkolił jego żołnierzy. W październiku 1938 r. pluton uczestniczył w zajęciu Zaolzia przez Samodzielną Grupę Operacyjną „Śląsk”, wykazując się sprawnością w działaniu.

Udało mu się uciec z obozu wraz z kilkoma innymi Polakami. Przeszło tydzień później zdołali przekroczyć granicę Francji Vichy, a po kilku dniach dotarli do Marsylii. Pieregrodzki spotkał tam swą żonę, która słusznie liczyła na to, że dostał się do niewoli i zdoła zbiec na południe.

Kilka tygodni później, po objęciu dowództwa 10. Brygady Kawalerii przez płk. dypl. Stanisława Maczka, wziął udział w przejściu przez Polskę części Spisza z Jaworzyną. 19 marca 1939 r. Pieregrodzki awansował do stopnia rotmistrza. W tym czasie brygada została postawiona w stan gotowości bojowej i skierowana w rejon Rzeszowa; zintensyfikowano wyszkolenie motorowe i bojowe, kładąc nacisk na zgranie poszczególnych oddziałów. Zdaniem Maczka udało się to m.in. dzięki pomocy członków sztabu jednostki, w tym rtm. Pieregrodzkiego.

Z 10. Brygadą Kawalerii przeszedł Pieregrodzki cały zaszczytny szlak bojowy w czasie kampanii 1939 r., w ciągu kilkunastu dni sprawnie organizując przemarsze jej oddziałów na odcinku kilkuset kilometrów, od rejonu Krakowa do południowo wschodnich krańców Polski, mimo zapełnienia dróg tysiącami cywilnych uciekinierów. Wykazał się wówczas nie tylko poświęceniem, lecz także odwagą w obliczu wroga. Nocą z 5 na 6 września

„na skutek pogłosek o zajęciu przez Niemców Lipnicy Murowanej, zgłosił się ochotniczo na rozpoznanie. Wjechał do Lipnicy trzema motocyklami, a zobaczywszy na rynku samochody pancerne npla i jego piechotę zmot[oryzowaną], zaatakował Niemców granatami ręcznymi, przez co zaskoczył ich zupełnie, zadając im stratę. Wracając przywiózł cenne i zupełnie pewne wiadomości”¹.

Po wkroczeniu wojsk sowieckich do Polski, 19 września 1939 r., na rozkaz szefa Sztabu Naczelnego Wodza, gen. Wacława Stachiewicza, brygada przekroczyła granicę polsko-węgierską. Jej żołnierze zostali na Węgrzech internowani. Pieregrodzki trafił prawdopodobnie do miejscowości Mándok nad Cisą, gdzie umieszczono Sztab i Kwaterę Główną jednostki.

Pułkownik Maczek z oficerami 10 Brygady Kawalerii w Podspadach, w trakcie korekty granicy polsko-słowackiej. Porucznik Anatol Pieregorodzki stoi w hełmie za płk. Maczkiem, koniec listopada 1938 r. (fot. NAC)

Żołnierze 10 Brygady Kawalerii po przekroczeniu granicy z Węgrami, wrzesień 1939 r. (fot. Wikipedia/ FOTO:FORTEPAN / Berkó Pál/CC BY-SA 3.0)

Służba i walka w Europie Zachodniej

Jak wielu innym oficerom Wojska Polskiego, rtm. Pieregorodzkemu udało się wkrótce przedostać do Francji, gdzie Stanisław Maczek (awansowany w połowie listopada 1939 r. do stopnia generała brygady) zaangażował się w plan utworzenia polskiej dywizji pancerniej, której bazę personalną mieli stanowić jego podkomendni z 10. Brygady Kawalerii.

W grudniu 1939 r. zaszła ważna zmiana w życiu prywatnym Pieregorodzkiego. Zawarł związek małżeński z Ireną Bażyńską, z którą zaręczył się był jeszcze przed wybuchem wojny. Wiedząc, że brygada, w której służył

jej narzeczony, opuściła granice Polski, wraz z tysiącami cywilnych uchodźców dotarła na Węgry, a stąd, drogą przez Jugosławię i Włochy, do Francji.

Gdy w maju 1940 r. III Rzesza zaatakowała kraje Beneluksu i Francję, z formującej się wciąż polskiej dywizji pancernej wydzielono pod naciskiem dowództwa francuskiego 10. Brygadę Kawalerii Pancernej, złożoną z nielicznych oddziałów gotowych do wyruszenia w pole. Związek jej sztabu stanowiło czterech oficerów, którzy według gen. Maczka byli z nim najbardziej zgrani; jednym z nich był rtm. Anatol Pieregrodzki.

Jako dowódca plutonu regulacji ruchu uczestniczył on w czerwcu 1940 r. w walkach toczonych przez brygadę na wschód i południowy wschód od Paryża, między Reims a Dijon. 18 czerwca, w lesie położonym parę kilometrów na północ od Dijon, gen. Maczek podjął decyzję o rozformowaniu oddziału. Rozkazał, by jego podwładni podzielili się „na małe grupy pod dowództwem oficerów, podoficerów lub sprytnych szeregowych mówiących po francusku”², które miały się osobno przedzierać na niezajęte przez Niemców tereny południowej Francji.

Niestety, już następnego dnia rtm. Pieregrodzki dostał się do niewoli. Początkowo przebywał w obozie mieszczącym się w koszarach w północnej części Dijon. 7 lipca, wraz z tysiącami innych jeńców różnych narodowości, został przeniesiony do stalagu frontowego nr 155 w Longvic, gdzie panowały fatalne warunki sanitarne. W niewoli był traktowany dobrze, zarówno przez żołnierzy Wehrmachtu, jak i przez straż obozową. 1 sierpnia udało mu się uciec z obozu wraz z kilkoma innymi Polakami. Przeszło tydzień później zdołali przekroczyć granicę Francji Vichy, a po kilku dniach dotarli do Marsylii.

Pieregrodzki spotkał tam swą żonę, która słusznie liczyła na to, że dostał się do niewoli i zdoła zbiec na południe. 26 września oboje opuścili Marsylię, następnie drogą morską dotarli do miasta Perpignan, pokonali Pireneje i przez Hiszpanię przybyli do neutralnej Portugalii. 30 września byli już w Lizbonie. Wkrótce, zapewne przy pomocy tamtejszego Poselstwa RP, przedostali się do Gibraltaru, będącego bazą brytyjskiej marynarki wojennej. Stamtąd przewieziono ich do Wielkiej Brytanii, gdzie dotarli 19 października 1940 r.

Po wojnie mjr Pieregrodzki służył jeszcze kilkanaście miesięcy w Polskich Siłach Zbrojnych, m.in. jako instruktor i wykładowca na kursach oficerskich.

Rotmistrz zameldował się niezwłocznie u gen. Maczka, który właśnie objął dowództwo formowanej w szkockim Douglas 2. Brygady Strzelców. Na początku listopada przemianowano ją na 10. Brygadę Kawalerii Pancernej.

W jej ramach Pieregordzki ponownie odpowiadał za regulację ruchu. Pod koniec marca 1942 r. wszedł w skład zawiązku Kwatery Głównej nowo utworzonej 1. Dywizji Pancерnej jako dowódca plutonu ochrony Sztabu. Dowódcą dywizji został gen. Stanisław Maczek, który wkrótce powierzył rotmistrzowi funkcję szefa regulacji ruchu umiejscowioną w strukturze dywizyjnej Kwatery Głównej. Pełniąc ją Pieregordzki otrzymał awans na majora z dniem 1 marca 1944 r. Od sierpnia tr. uczestniczył w walkach 1. Dywizji Pancерnej na froncie zachodnim.

Po wojnie mjr Pieregordzki służył jeszcze kilkanaście miesięcy w Polskich Siłach Zbrojnych, m.in. jako instruktor i wykładawca na kursach oficerskich. W kwietniu 1946 r., w związku planowanym przybyciem żołnierzy 2. Korpusu Polskiego z Włoch do Wielkiej Brytanii, został mianowany dowódcą polskiej Sekcji Łącznikowej przy brytyjskiej służbie kontroli ruchu w porcie Dover. Odpowiadał za przyjmowanie transportów, kierował poszczególne oddziały do podstawionych wagonów kolejowych i odprawiał je do wyznaczonych miejsc postoju w Szkocji. 1 października 1946 r. wstąpił do Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia (PKPiR). W czerwcu następnego roku zakończył swą służbę w Dover i został mianowany komendantem obozu PKPiR w Kinnaird House koło Falkirk w Szkocji, przeznaczonego dla Kwatery Głównej 1. Korpusu Polskiego. Następnie pełnił tam funkcję oficera szkoleniowego.

Major Anatol Pieregordzki jako zwycięzca jednej z konkurencji podczas zawodów jeździeckich w kanadyjskim mieście Regina, 28 III 1951 r. (fot. „The Leader-Post”)

**Major Anatol Pieregorodski w
Kanadzie, 1961 r. (fot. Ch.
Hanson, Canadian Entry, Toronto
1966)**

Na obczyźnie

W styczniu 1949 r. Pieregorodski przeprowadził się wraz z żoną do Kanady. Początkowo zamieszkali w mieście Welland, gdzie major miał się różnych zajęć dorywczych, próbując jednocześnie znaleźć stałą pracę. Kiedy pojawiła się możliwość powrotu do systematycznego treningu jeździeckiego, natychmiast z niej skorzystał.

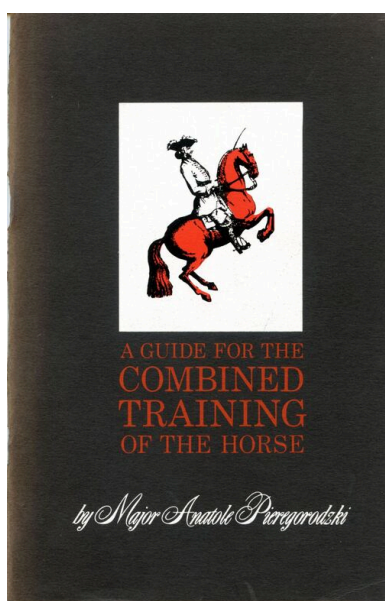
Został trenerem i opiekunem pięciu koni pokazowych na jednej z okolicznych farm. We wrześniu 1949 r., choć dosiadał dość leciwego wałacha, wyróżnił się w konkursie skoków, który odbył się przy okazji Kanadyjskiej Wystawy Narodowej w Toronto. W sierpniu następnego roku zwyciężył w czasie pokazów hippicznych w Ottawie, by po kilku dniach wziąć udział w zawodach towarzyszących kolejnej wystawie w Toronto. Był wówczas głównym trenerem oraz jeźdźcem koni skokowych i myśliwskich w działającej na północnych przedmieściach Toronto stadninie Sifton Stables. W 1951 r. regularnie uczestniczył w różnych imprezach jeździeckich na terenie Kanady. Odnosił szereg sukcesów w konkurencjach skokowych i zdobył wysokie nagrody pieniężne.

Uczestniczył w zawodach hippicznych w roli sędziego, prowadził szkolenia dla

zaawansowanych jeźdźców oraz wygłaszał prelekcje, podczas których przybliżał publiczności szczegóły swej pracy z reprezentacją Kanady.

Od 1951 r. Pieregorodzki trenował członków kanadyjskiej reprezentacji we Wszechstronnym Konkursie Konia Wierzchowego do udziału w Letnich Igrzyskach Olimpijskich w Helsinkach (1952 r.), Sztokholmie (1956 r.; odbywały się tam jedynie konkurencje hippiczne), gdzie jego podopieczni zdobyli brązowy medal w rywalizacji drużynowej, a także w Rzymie (1960 r.). W 1959 r. szkolona przez niego ekipa zdobyła złoty medal na III Igrzyskach Panamerykańskich w Chicago.

W przeciwieństwie do części polskich oficerów, którzy przez pewien czas byli trenerami jeździectwa w Europie Zachodniej i obu Amerykach, Pieregorodzki nigdy nie porzucił szkolenia zawodników dla bardziej intratnego zajęcia. Pozostał w Kanadzie i poświęcił się swej hippicznej pasji. Na początku 1961 r., widząc potrzebę popularyzacji i rozwoju sportu konnego oraz konieczność zapewnienia możliwości systematycznego treningu czołowym zawodnikom, objął kierownictwo nowo utworzonego Kanadyjskiego Olimpijskiego Centrum Jeździeckiego w Newmarket pod Toronto. Jednocześnie uczestniczył w zawodach hippicznych w roli sędziego, prowadził szkolenia dla zaawansowanych jeźdźców oraz wygłaszał prelekcje, podczas których przybliżał publiczności szczegóły swej pracy z reprezentacją Kanady. O wadze, jaką przykładał do działalności edukacyjnej, świadczy również poradnik wszechstronnego treningu koni, napisany przez niego po angielsku i opublikowany w Toronto, w 1961 r. pt. *Combined training. A Guide for the Combined Training of the Horse*.

**Okładka poradnika „Combined
training A Guide for the
Combined Training of the Horse”
autorstwa mjr. Anatola
Pieregordzkiego, 1961 r.**

Major Anatol Pieregordzki zmarł 20 grudnia 1961 r. na skutek ataku serca, którego doznał prowadząc zajęcia z kursantami w Newmarket. Generał Stanisław Maczek w artykule wspomnieniowym podkreślił sukcesy sportowe swego byłego podwładnego oraz jego zaszczytną służbę w czasie II wojny światowej. Podzielił się też osobistą refleksją:

„Ale w gronie nas, z 1. Dywizji Pancерnej, wspomnienia o Tolu Pieregordzkim układają się przede wszystkim na płaszczyźnie koleżeńskiej. Był on własnością nie tego czy innego oddziału, ale własnością całej Dywizji Pancерnej. Chyba nie było nikogo, kto by nie znał jego sylwetki żołnierskiej – nie zetknął się z nim, nie dał się porwać przez jego wiecznie młody entuzjazm i optymizm. Był najbardziej popularną postacią w naszej dywizji. Popularność nie tylko z tytułu piastowanej funkcji – ale wyrobiona cechami jego charakteru, zawsze nastawionego, by pomóc i ulżyć kolegom. Dlatego zgon majora kawalerii Anatola Pieregordzkiego zostawia nas w głębokim smutku”³.

Grób majora i jego żony znajduje się na Holy Cross Catholic Cemetery w Thornhill, na przedmieściach Toronto. Ich małżeństwo było bezdzietne.

W 2025 r. imię mjr. Anatola Pieregordzkiego otrzymała 3. Niżańska Kompania Regulacji Ruchu.

¹ Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, sygn. A XII 85/159/37, Wniosek dowódcy 10 Brygady Kawalerii Pancерnej gen. bryg. Stanisława Maczka o odznaczenie rtm. Anatola Pieregordzkiego Krzyżem Walecznych, b.d.d, s. 76.

² F. Skibiński, *Pierwsza pancerna*, Warszawa 1979, s. 268.

³ S. Maczek, *Kawalerskie życie, kawalerska śmierć* „Dziennik Żołnierza” 22 XII 1966 r.

COFNIJ SIĘ